

Criminal defense of professional activity of representatives of the authorities according to the legislation of European countries

Кримінально-правова охорона професійної діяльності представників влади за законодавством європейських країн

Oleg Kyrbiatiev

Key words:

law, duties, responsibility, crime, punishment, respect, law enforcement officer, professional activities.

Ключові слова:

право, обов'язки, відповідальність, злочин, покарання, повага, працівники правоохоронних органів, професійна діяльність.

Конституція України у ст. 17 проголосила, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Метою статті є вивчення досвіду європейських країн у сфері кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів з тим, щоби надати пропозиції щодо його гармонізації із вітчизняним правотворенням та правозастосуванням.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн нами буде досліджено за такими критеріями як елементи складу злочину з ознаками, що характеризують їх зміст, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки розглядуваного злочину, а також вид та розмір покарань за його вчинення. Також спробуємо дослідити опубліковану практику застосування кримінальних законів окремих країн.

КК Австрії¹ містить Розділ 19 «Злочинні діяння проти державної влади», у якому нами виявлено наступне. § 269. Опір державній владі.

- (1) Хто, застосовуючи насильство або погрозу його застосування, перешкоджає органу влади в здійсненні його діяльності або перешкоджає чиновнику в здійсненні ним дій, що здійснюються в порядку виконання службових обов'язків, застосовуючи насильство або небезпечну погрозу, той карається позбавленням волі на строк до трьох років, а в разі тяжкого примусу (§ 106) – позбавленням волі на строк від шести місяців до п'яти років.
- (2) Так само карається той, хто, застосовуючи насильство або погрозу його застосування, примушує орган влади до здійснення ним відповідним чином діяльності або чиновника до здійснення ним відповідним чином дій, що здійснюються в порядку виконання службових обов'язків, застосовуючи насильство або небезпечну погрозу.
- (3) Під діяльністю або діями, що здійснюються в порядку виконання службових обов'язків, розуміються тільки такі дії, за допомогою яких чиновник як орган державного управління або правосуддя здійснює розпорядчу або примусову владу.
- (4) Особа, яка вчинила злочинне діяння, не підлягає покаранню відповідно до абз. 1 тоді, коли орган влади або чиновник не вправі здійснювати дану дію або коли виконання даної дії порушує кримінально-правові приписи.

Як бачимо, кримінальним законом захищено представника влади без прив'язки до посади. З позитивного боку також слід відмітити поняття діяльності або дій, що здійснюються в порядку виконання службових обов'язків та спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за посягання на представника

¹ Уголовный кодекс Австрии / пер. с нем. и предисл. к.ю.н. А.В. Серебренниковой. М. : Зерцало. 2001. 144 с.

влади, який перевищив свою владу або вчинив злочин. Фактично за напад на чиновника у зв'язку із його протиправною діяльністю відповідальність в Австрії настає на загальних підставах.

КК Бельгії² у Главі II «Про образи й акти насильства щодо міністрів, членів законодавчих палат, представників влади і збройних сил» передбачає наступне.

275. Карається позбавленням волі від п'ятнадцяти днів до шести місяців і штрафом від п'ятдесяти до 300 франків той, хто діями, словами, жестами або погрозами образить члена Законодавчих палат, який знаходиться при виконанні або у зв'язку з виконанням його повноважень, міністра, члена Арбітражного суду або чиновника адміністративних органів, або члена судової установи, або офіцера Збройних сил, який перебуває на дійсній службі, виконують або у зв'язку з виконанням ними їх службових обов'язків.

276. Образа, нанесена словами, діями, жестами або погрозами, щодо державної посадової особи, агента, який володіє владними повноваженнями або збройною силою, або щодо будь-якого іншої особи, діяльність якої має публічний характер, при здійсненні або у зв'язку із здійсненням ними їх службових функцій карається тюремним ув'язненням від восьми днів до одного місяця і штрафом від двадцяти шести франків до двохсот франків.

278. Підлягає покаранню від двох місяців до двох років тюремного ув'язнення і штрафом від п'ятдесяти до п'ятисот франків той, хто завдасть побої члену Законодавчих палат при здійсненні або у зв'язку із здійсненням ним своїх повноважень, міністру, члену Арбітражного суду, судової посадової особи або офіцеру Збройних сил, який перебуває на дійсній службі, під час здійснення або у зв'язку із здійсненням ним його службових обов'язків.

280. Той, хто завдасть побої державній посадовій особі, агенту, котрий володіє владними повноваженнями або збройною силою або будь-якого іншого особи, діяльність якого має публічний характер, при здійсненні або у зв'язку із здійсненням ним своїх службових обов'язків, карається тюремним ув'язненням від одного місяця до одного року і штрафом від п'ятдесяти франків до трьохсот франків.

Бельгійський законодавець передбачив кримінальну відповідальність як за посягання на будь-якого чиновника у зв'язку із його діяльністю, так й представників конкретних державних органів. Разом з тим, вперше нами виявлено військовослужбовця як спеціального потерпілого. Такий досвід однозначно може бути запроваджений в Україні, де військовослужбовці є тільки спеціальними суб'єктами військових злочинів, тоді як статус спеціального потерпілого їм не надано.

Болгарський законодавець в своєму КК³ у Розділі восьмому «Злочини проти діяльності державних органів і громадських організацій» містить главу I «Злочини проти порядку управління», що є свідченням впливу радянської системи права. Разом з тим, сама кримінально-правова охорона професійної діяльності представників влади заслуговує уваги, особливо щодо роз'яснення термінів. Зокрема:

Ст. 269. (1) Хто застосує насильство або погрозу з метою примусити представника влади зробити або не зробити будь-які дії, що входять в коло його службових обов'язків, карається позбавленням волі до трьох років або виправними роботами. (2) Таке ж покарання застосовується до особи за діяння, передбачене попереднім абзацом, якщо воно вчинене проти представника громадськості. (3) Якщо злочин, передбачений попередніми абзацами, вчинено учасниками натовпу, її підбурювачі і керівники караються позбавленням волі від одного року до восьми років.

Ст. 270. (1) Хто протизаконно перешкодить представникові влади виконувати свої обов'язки, карається позбавленням волі до трьох місяців або штрафом до трьох левів. (2) Якщо обов'язки посадової особи, передбачені попереднім абзацом, пов'язані з контролем над обігом наркотичних речовин, аналогів або прекурсорів, покарання – позбавлення волі від двох до десяти років і штраф від п'ятдесяти до ста тисяч левів.

Знову слід вести мову про універсальну кримінально-правову охорону професійної діяльності представників влади без прив'язки до чіткого певного органу. Більш того, є чіткі законодавчі роз'яснення щодо болючих для України понять або навіть категорій «орган влади» та «представник громадськості», також варто вказати на більш вдале визначення поняття посадової особи, оскільки воно є більш зрозумілим та повним у порівнянні з КК України.

² Уголовный кодекс Бельгии. URL: <http://crimpravo.ru/codecs/belg/2.doc>. (дата звернення: 23.05.2019 р.).

³ Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. к.ю.н., проф. А.И. Лукашкова; пер. с болг. Д.В. Милушева, А.И. Лукашова; вступ. стат. Й.И. Айдарова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 298 с.

КК Німеччини⁴ у Розділі шостому «Протидія державній владі» передбачає таке. § 113 Протидія службовцю, який виконує службові рішення

- (1) Хто надає посадовій особі або військовослужбовцеві, який призначений виконувати закони, правові приписи, вироки, рішення суду або розпорядження, при здійсненні ним таких службових дій, опір насильством або погрозою застосування насильства, або при цьому нападає на нього, карається позбавленням волі на строк до двох років або грошовим штрафом.
- (2) В особливо тяжких випадках покаранням є позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років. Особливо тяжкий випадок має місце, якщо 1. виконавець або інший учасник має при собі зброю з метою його застосування при вчиненні діяння, або 2. особа, яка вчинила діяння, шляхом насильства піддає посадову особу смертельній небезпеці або нанесення тяжкої шкоди здоров'ю;
- (3) Діяння карається не за даним приписом в тому випадку, якщо дія посадової особи є неправомірною. Це діє і в разі, коли особа, яка вчинила діяння, помилково вважає, що службова дія є правомірною.
- (4) Якщо особа, вчиняючи діяння, помилково вважає, що службова дія не є правомірною, і вона могла уникнути помилки, то суд на свій розсуд може пом'якшити покарання (§ 49, абз. 2) або при незначній вини відмовитися від покарання згідно з даним розпорядженням. Якщо особа, яка вчинила діяння, не могла уникнути помилки і в зв'язку з відомими їй обставинами, не можна було від неї вимагати свого захисту шляхом оскарження нібито протиправної службової дії, то діяння не карається за даним приписом; якщо цього можна було від нього вимагати, то суд може на свій розсуд пом'якшити покарання (§ 49, абз. 2) або відмовитися від покарання згідно з цим розпорядженням.

§ 114 Опір особам, прирівняним до службовців, які виконують службові рішення (1) До службової дії посадової особи в сенсі § 113 прирівнюються дії по виконанню рішення осіб, які мають права і обов'язки службовця поліції або допоміжних чиновників прокуратури, які не є посадовими особами. (2) § 113 діє відповідно для захисту осіб, які залучені для надання підтримки в службових діях.

Досвід німецького законодавця заслуговує уваги, оскільки кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів побудована дуже чітко та зрозуміло, немає прив'язки до посади чи органу, за винятком осіб, які надають допомогу поліції чи прокуратурі. Також слід вказати на військовослужбовця як спеціального потерпілого від посягань на державну владу. Також пом'якшена відповідальність або навіть звільнення від неї за протидію службовцю, який діє неправомірно або суб'єкт злочину помилково вважав його дії правомірними. Застосування зброї є і кваліфікуючою ознакою й обтяжуючою покарання обставинною.

КК Голландії⁵ у Розділі VIII «Злочини проти державної влади» передбачає таке. Стаття 179. Особа, яка актом насильства чи погрозою насильством змушує публічного службовця здійснити офіційну дію або утриматися від вчинення законної офіційної дії, підлягає терміну тюремного ув'язнення не більше трьох років або штрафу четвертої категорії.

Стаття 180. Особа, яка актом насильства чи погрозою насильством чинить опір публічному службовцю в законному виконанні його обов'язків або будь-яким особам, які допомагають цьому публічному службовцю здійснювати це згідно з правовим обов'язком або надають допомогу на його прохання, винувата у вчиненні опору публічному службовцю і підлягає терміну тюремного ув'язнення не більше одного року або штрафу третьої категорії.

Позитивне рішення голландського законодавця – універсальна кримінально-правова охорона професійної діяльності публічного службовця без прив'язки до посади чи органу, що не вимагає постійного непотрібного оновлення кримінального закону.

КК Данії⁶ у Глава 14 «Злочини проти державної влади» передбачає таке. §119. (1) Будь-яка особа, яка, використовуючи силу або погрозу її застосування, нападає на будь-яку людину, яка діє відповідно до державних обов'язків або функцій, при здійсненні обов'язків чи функцій, або з приводу таких обов'язків або функцій, або яка подібним чином намагається перешкоджати такій людині у виконанні законної офіційної функції або змусити її виконувати офіційну функцію, підлягає простому взяттю під варту або тюремному

⁴ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / [науч. ред. и вступ. статья д.ю.н., проф. Д.А. Шестакова; предисл. доктора права Г.Г. Йешека; пер. с нем. Н.С. Рачковой]. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 524 с.

⁵ Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б.В. Волженкин. СПб.: Юридический центр Пресс, 2000. 253 с.

⁶ Уголовный кодекс Королевства Дания / науч. ред. и предисл. С.С. Беляева, к.ю.н. (МГУ им. М.В. Ломоносова); пер. с датского и английского к.ю.н. С.С. Беляева, А.Н. Рычевой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.

ув'язненню на будь-який термін, що не перевищує шести років, або при пом'якшувальних обставинах – штрафу.

(2) Те ж покарання має застосовуватися щодо будь-якої особи, яка за обставин, відмінних від тих, які передбачені в п. (1) вище, погрожує насильством, позбавленням волі або заявою про кримінальне діяння або ганебною поведінкою діє відносно будь-якої особи, наділеної державними повноваженнями з юрисдикцією або владою приймати рішення з будь-якого питання, що включає правові наслідки, або приведенням у виконання рішення виконавця у кримінальних справах, якщо така погроза виражається як у зв'язку із здійсненням повноважень або функцій, або яка подібним чином намагається перешкоджати такій особі в здійсненні законної офіційної функції або примусити її виконати офіційну функцію.

Поряд із універсальною охороною нормами кримінального закону професійної діяльності представників влади в Данії, виокремлено досить нетипову вказівку як злочин спроби вплинути на особу або близьких родичів цієї особи або друзів, або інших осіб, пов'язаних з цією особою, у зв'язку з тим, що ця особа збирається або вже дала пояснення поліції або в суді. Однозначно досвід Данії є позитивним для України.

КК Іспанії⁷ у Розділі XXII «Злочини проти громадського порядку» у Главі II «Про посягання проти посадових осіб, їх представників та державних службовців, про опір і непокору їм» передбачає таке.

Стаття 550. Винним в такого роду посягання визнається той, хто нападе на посадову особу, його представника або державного службовця або застосує силу проти них, або здійснюватиме тяжке залякування, або вчинить тяжкий опір під час здійснення ними своїх посадових обов'язків або з приводу їх здійснення.

Стаття 551. 1. Посягання, описане в попередній статті, карається тюремним ув'язненням на термін від двох до чотирьох років і штрафом на суму від трьох до шести місячних заробітних плат, якщо воно було скоєно проти посадової особи, і тюремним ув'язненням на термін від одного року до трьох років у всіх інших випадках.

Стаття 552. За діяння, передбачені в попередній статті, покарання призначається на один щабель вище за наявності однієї з таких умов: 1) якщо напад був здійснений із застосуванням зброї або інших загально-небезпечним способом. 2) якщо винний використовував своє становище посадової особи, його представника або державного службовця.

Стаття 554. 1. Той, хто образить дією або активно надасть тяжкий опір збройним силам у виконанні або з приводу виконання ними своїх функцій, карається відповідно за статтями 551 або 552 цього Кодексу. 2. Збройними силами тут визнаються військовослужбовці, одягнені у формений одяг, які здійснюють службу в Збройних Силах і підкоряються їм.

Стаття 555. Тому, хто здійснить напад або залякування осіб, які надають допомогу посадовій особі, його представнику або державному службовцю, покарання призначається відповідно за статтею 551 або 552 на один щабель нижче.

Стаття 556. Той, хто, не будучи згаданим в статті 550, чинитиме опір посадовій особі або її представнику або вчинить їм тяжку непокору під час виконання ними своїх обов'язків, карається позбавленням волі на строк від шести місячних заробітних плат до одного року.

Тут потрібно вести мову про досить нетиповий родовий об'єкт досліджуваних злочинів – громадський порядок. Мабуть іспанський законодавець розуміє його по іншому, ніж вітчизняний. Разом з тим, не можемо не відмітити спеціального потерпілого від посягань на професійну діяльність представників влади – військовослужбовця, які перебувають і формі. Знову ж таки відмічаємо універсальну кримінально-правову охорону професійної діяльності представників влади незалежно від займаної посади, крім вищих посадових осіб держави.

КК Польщі⁸ у Главі XXIX «Злочини проти діяльності державних установ, а також органів територіального самоврядування» передбачає таке.

⁷ Уголовный кодекс Испании / [пер. с исп. В.П. Зыряновой и Л.Г. Шнайдер; под ред. и с предисл. Н.Ф. Кузнецовой и Ф.М. Решетникова]. М.: ЗЕРЦАЛО, 1998. 218 с.

⁸ Карний кодекс Республіки Польща. Переклад. Київ: ВАІТЕ, 2015. 172 с.

Ст. 222. § 1. Хто порушує тілесну недоторканність державної посадової особи або його помічника під час або у зв'язку з виконанням службових обов'язків, підлягає штрафу, покаранню обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 3 років. § 2. Якщо діяння, передбачене в § 1, викликане неналежною поведінкою посадової особи або його помічника, суд може застосувати надзвичайне пом'якшення покарання і навіть відмовитися від його призначення.

Ст. 224. § 1. Хто насильством або протизаконною погрозою впливає на службову діяльність органу адміністрації влади, іншого державного органу або органу територіального самоврядування, підлягає покаранню позбавленням волі на строк до 3 років. § 2. Такому ж покаранню підлягає той, хто застосовує насильство або протизаконну погрозу з метою примусу державної посадової особи або її помічника до припинення або відмови від законної службової діяльності. § 3. Якщо результатом діяння, передбаченого в § 2, є наслідок, передбачене в ст. 156 § 1 або в ст. 157 § 1, винний підлягає покаранню позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років.

Ст. 226. § 1. Хто ображає державну посадову особу або її помічника під час або у зв'язку з виконанням службових обов'язків, підлягає штрафу, покаранню обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 1 року. § 2. Положення ст. 222 §2 застосовується відповідно. §3. Хто публічно ображає або принижує конституційний орган Республіки Польща, підлягає штрафу, покаранню обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 2 років.

Прогресивність польського законодавця у питанні кримінально-правової охорони професійної діяльності представників влади не викликає сумніву – вона є універсальною; честь та гідність посадових осіб захищено нормами кримінального закону від будь-яких образ, проте є виняток – у випадку неправомірних дій службової особи посягання на них може бути визнано необхідним та по суті безкарним.

КК Франції⁹ у Відділі V «Про непокору» передбачає таке.

Ст. 433-6. Непокора утворює діяння, що виразилося у вчиненні насильницького опору будь-якій особі, яка володіє публічною владою або виконує обов'язки по державній службі, яка діє при здійсненні своїх обов'язків з метою приведення у виконання законів, розпоряджень органів державної влади, судових рішень або наказів.

Ст. 433-7. Непокора карається шістьма місяцями тюремного ув'язнення і штрафом в розмірі 50 000 франків.

Непокора, вчинена в присутності людей, карається одним роком тюремного ув'язнення і штрафом в розмірі 100 000 франків.

Ст. 433-8. Збройна непокора карається трьома роками тюремного ув'язнення і штрафом в розмірі 300 000 франків.

Збройна непокора, вчинена в присутності людей, карається сімома роками тюремного ув'язнення і штрафом в розмірі 700 000 франків.

Ст. 433-9. Якщо непокора вчинена особою, яка перебуває під вартою, покарання, призначені за проступок у вигляді непокори, складаються з тими покараннями, які особа, про яку йдеться, відбувала або з тими покараннями, які були призначені за злочинне діяння, в зв'язку з вчиненням якого вона перебувала під вартою, причому у відступ від положень статей зі 132-2 по 132-5 без можливості їх поглинання цими покараннями.

Ст. 433-10. Пряме схиляння до непокори, виражене або в публічних криках або виступах, або розклеєних або розповсюджених листівках, або вчинене будь-яким іншим способом передачі тексту, мови або зображення, карається штрафом в розмірі 50 000 франків.

Якщо проступок, передбачений в попередньому абзаці, вчинений за допомогою друкованих або аудіовізуальних засобів масової інформації, спеціальні положення законів, що регулюють діяльність засобів масової інформації, застосовуються для визначення осіб, які підлягають відповідальності.

Посягання на професійну діяльність представників влади у Франції віднесені до кримінальних проступків; самі статті кримінального закону є універсальними та такими, що свідчать про реальність їх засто-

⁹ Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л.В. Головки, Н.Е. Крыловой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 650 с.

сування, оскільки на рівні кваліфікованих складів кримінальних проступків передбачено публічність або збройність їх вчинення.

Отже, вивчений досвід країн європейських держав щодо кримінально-правового забезпечення професійної діяльності представників влади надав можливість окреслити можливі напрямки запозичення його позитивної частини. Це стосується наступного.

По-перше, однозначно Розділ XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» потрібно буде змінювати. Авторитет вказаних органів та журналісти жодним чином не поєднуються в КК країн, які позиціонують себе як людиноцентричні.

По-друге, в КК України нарешті слід передбачити захист представника влади без прив'язки до посади чи певного органу. Разом з тим, дискусійним є спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання за посягання на представника влади, який перевищив свою владу або вчинив злочин. Мабуть слід визнати правильним застосування зброї або публічність кваліфікуючими ознаками й обтяжуючими покарання обставинами за посягання на професійну діяльність представників влади.

По-третє, потрібно вирішити одвічну проблему військовослужбовця як спеціального потерпілого, оскільки в Україні військовослужбовці є тільки спеціальними суб'єктами військових злочинів, тоді як статус спеціального потерпілого їм не надано.

По-четверте, слід навести в КК України чіткі законодавчі роз'яснення щодо понять або навіть категорій «орган влади» та «представник громадськості», «активіст» та вирішити питання про доцільність/недоцільність кримінально-правової охорони їх діяльності. По-п'яте, майже всі дослідженні КК за посягання на професійну діяльність представників влади передбачають позбавлення волі та/або штраф, що не дає підстав нам вести мову про удосконалення санкцій відповідних статей КК України. Потрібно продовжити дискусії щодо захисту честі та гідності представника влади нормами кримінального закону.

Анотація

У статті проаналізовано досвід європейських країн у сфері кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів; надано пропозиції щодо його гармонізації із вітчизняним правотворенням та правозастосуванням, зокрема щодо визнання військовослужбовця спеціальним потерпілим.

Summary

The article analyzes the experience of European countries in the field of criminal law protection of professional activity of law enforcement officers; proposals were made for its harmonization with domestic law-making and law enforcement, in particular regarding the recognition of a serviceman by a special victim.

Використана література:

1. Уголовный кодекс Австрии / пер. с нем. и предисл. к.ю.н. А.В. Серебренниковой. М.: Зерцало. 2001. 144 с.
2. Уголовный кодекс Бельгии. URL: <http://crimpravo.ru/codecs/belg/2.doc>. (дата звернення: 23.05.2019 р.).
3. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. к.ю.н., проф. А.И. Лукашкова; пер. с болг. Д.В. Милушева, А.И. Лукашова; вступ. стат. Й.И. Айдарова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 298 с.
4. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / [науч. ред. и вступ. статья д.ю.н., проф. Д.А. Шестакова; предисл. доктора права Г.Г. Йешека; пер. с нем. Н.С. Рачковой]. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 524 с.
5. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б.В. Волженкин. СПб.: Юридический центр Пресс, 2000. 253 с.

6. Уголовный кодекс Королевства Дания / науч. ред. и предисл. С.С. Беяева, к.ю.н. (МГУ им. М.В. Ломоносова); пер. с датского и английского к.ю.н. С.С. Беяева, А.Н. Рычевой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.
7. Уголовный кодекс Испании / [пер. с исп. В.П. Зыряновой и Л.Г. Шнайдер ; под ред. и с предисл. Н.Ф. Кузнецовой и Ф.М. Решетникова]. М. : ЗЕРЦАЛО, 1998. 218 с.
8. Уголовный кодекс Королевства Норвегия. URL: <http://crimpravo.ru/codecs/norway/2.doc>. (дата звернення: 23.05.2019 р.).
9. Карний кодекс Республіки Польща. Переклад. Київ: ВАІТЕ, 2015. 172 с.
10. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л.В. Головки, Н.Е. Крыловой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 650 с.

Oleg Kyrbiatiev,

Candidate of Law,

Ph.D. Student of the National Academy of Internal Affairs